ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-4

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA BOG‘LANISHLI NUTQ VA UNI O‘STIRISH HAQIDA UMUMIY TUSHUNCHA

Daminova Dilbar Melimurodovna
Termiz davlat pedagogika instituti Boshlang‘ich ta’lim kafedrasi o‘qituvchisi.

Annotatsiya: O`quvchilar nutqini o`stirish yo`llari, o`quvchilar nutqiga qo`yilgan talablar, nutq turlari, nutq madaniyati, o`quvchilar dunyoqarashini kengaytirish va tafakkurini o`stirish, erkin fikrlashga o`rgatish haqida so`z borgan. Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda bog‘lanishli nutq va uni o‘stirish haqida umumiy tushuncha berilgan

Kalit so‘zlar: nutq, idrok, ichki nutq, analiz, sintez, o‘quvchi, o‘qituvchi, rivojlanish, nutq turlari, nutqning mantiqiyligi,bog`lanishli nutq

GENERAL CONCEPT OF COHERENT SPEECH IN PRIMARY STUDENTS AND ITS DEVELOPMENT

Daminova Dilbar Melimurodovna
Teacher of the Department of Primary Education, Termez State Pedagogical Institute.

Abstract: The article discusses ways to develop students' speech, requirements for students' speech, types of speech, speech culture, broadening students' worldview and developing their thinking, and teaching them to think freely. This article provides a general understanding of coherent speech and its development in junior school students

Keywords: speech, perception, inner speech, analysis, synthesis, student, teacher, development, types of speech, logicality of speech, coherent speech

Fikrni bayon etish ehtiyojini amalga oshirishga qaratilgan, tugallangan mavzuni ifodalaydigan, logik va grammatik qoidalar asosida tuzilgan, mustaqil, tugallangan va o’zaro bog’langan ma’noli qismlarga bo’linadigan nutq bog’lanishli nutq deyiladi. Bog’lanishli nutq birligi sifatida hikoya, maqola, roman, monografiya, doklad, hisobot kabilarni, maktab sharoitida esa o’qituvchi bergan savolga o’quvchilarning keng, mukammal og’zaki javobini, yozma bayon va inshoni olish mumkin. Boshlang’ich sinflar metodikasida bog’lanishli nutqqa oid mashq turlariga quyidagilarni kiritish mumkin:

1) berilgan savolga keng, mukammal javob;

2) o’qilgan asarni tahlil qilish, grammatik materialni o’rganish; o’quvchilar lug’atini faollashtirish bilan bog’liq holda har xil matnli mashqlar;

3) muntazam o’tkazilgan kuzatishlarni yozish, ob-havo kundaligini yuritish;

4) o’qilgan matnni turli variantda og’zaki qayta hikoyalash;

5) berilgan mavzu, rasm, kuzatishga oid boshlab berilgan yoki oxiri berilgan hikoya, reja yoki syujet asosida o’quvchilarning og’zaki hikoyasi;

Bu mashqlarning hammasi nazariyasiz, amaliy tarzda beriladi. Bunday mashqlarni takroriy ishlatmaslik yoki asosiylarini tushirib qoldirmaslik uchun nutqiy mashqlarning aniq rejasi tuzib olinadi. Bog’lanishli nutqdan mashqlarning turli xil bo’lishida, avvalo, material manbaiga, tematikaga, shuningdek, janriga, til xususiyatiga, mashq turiga rioya qilinadi.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-4

O’quvchilar nutqini o’stirish ularga aniq ko’nikmalarni singdirish demakdir. Boshlang’ich sinf o’quvchilari mustaqil mashq sifatida bog’lanishli nutqni o’stirishdan quyidagi ko’nikmalarni bilib oladilar:

1. Mavzuni tushunish, chegarasini aniqlash va uni nisbatan to’liq yoritish ko’nikmasi. Masalan, «Biz uy ishlarida ota-onamizga qanday yordamlashamiz?» mavzusi berilsa, o’quvchilar aniq bajargan ishlari haqida hikoya qiladilar. Ular mavzuni yaxshi tushunishlari uchun bayon matni qayta hikoya qildiriladi, inshoda esa berilgan mavzu yuzasidan mustaqil hikoyalash mashq qilinadi.

2. Inshoni asosiy fikrga bo’ysundirish ko’nikmasi. Bolalar ishi ma’lum fikrni (tabiatning ajoyib tasvirini idrok etish, o’zlarining baxtli hayotidan g’ururlanish, mehnatga va mehnatkash insonlarga muhabbatni) ifodalaydi.

3. Hikoya, insho uchun mavzuga taalluqli, uni yoritishga zarur bo’lgan materialni yig’ish. Bu bayonga ham taalluqli bo’lib, namunaviy matn tahlil qilinadi, mazmunini to’g’ri tushunish ustida ishlanadi, asosiy mazmun ajratiladi. O’qituvchidan o’quvchini navbatdagi inshoga tayyorlashda shu mashqning pedagogik maqsadini, o’quvchilarni nimaga o’rgatishni, tafakkuri va nutqini qanday boyitishni, shuningdek, mashqlar izchilligida shu inshoning tutgan o’rnini aniq ko’z oldiga keltirish talab etiladi. Shuning uchun o’quvchilarning bog’lanishli nutqini o’stirishga oid mashq turlarining bir yillik rejasini tuzib olish tavsiya etiladi. Rejada o’quvchilar yoshiga mos bayon va inshoning barcha turlari hisobga olinishi zarur. Metodik an’anaga ko’ra matnli mashqlar tasvirlash, hikoya qilish va muhokamaga bo’linadi. Boshlang’ich sinflarda bular, asosan, tasvir yoki muhokama elementlari bo’lgan hikoya tarzida uchraydi. Har uchala janr uchun foydalaniladigan material xarakterida ham, qurilishida ham, til vositalarini tanlashda ham o’z xususiyatlari mavjud. Insho yoki bayonga tayyorlanayotganda o’qituvchi (yoki o’quvchi) matnning janr xususiyatlarini hisobga oladi. Hikoya boshlang’ich sinf o’quvchilari uchun mos janr hisoblanadi, chunki u jo’shqin, jonli, ta’sirchan bo’ladi. «O’qish kitobi»da bunday hikoyalar ko’plab berilgan. Tasvirda syujet, qatnashuvchi shaxslar bo’lmaydi; unda tabiat, ayrim predmet va hodisalar tasvirlanadi. O’quvchilar «O’qish kitobi»da berilgan ko’pgina tasviriy matnlarni o’qiydilar, ularni qayta hikoya qiladilar, bayon, ayrim narsa yoki hodisalarni tasvirlab insho ham yozadilar. Masalan, «Bizning sinfimiz», «Bahor keldi» kabi. Tasvirga xos xususiyatlar shundan iboratki, unda sifatlash, taqqoslash, metaforalar ko’p bo’ladi. Tasvir o’quvchilar uchun hikoyaga nisbatan qiyin janr hisoblanadi, shuning uchun boshlang’ich sinflarda ko’proq tasvir elementlari bo’lgan hikoya tarzidagi bayon va insho yozdiriladi. Muhokama bog’lanishli matnning anchagina qiyin shakli hisoblanadi, shuning uchun boshlang’ich sinflar dasturida muhokama tarzida insho yozdirish tavsiya etilmaydi; o’quvchilar inshoda muhokama elementlaridangina foydalanadilar. Masalan, «Qushlar uyasini nima uchun buzish mumkin emas», «Paxta − bizning milliy boyligimiz» mavzularida og’zaki hikoya tuzdirilsa yoki insho yozdirilsa, muhokama elementi, albatta, bo’ladi. O’qituvchi bog’lanishli nutqni rejalashtirganda, turli janrda mashq qilishni ko’zda tutadi va o’quvchilarga hikoya, tasvir va muhokama elementlarini o’rgata boradi. Bunda ko’proq hikoya tarzidagi matn tuzdirishga ahamiyat beradi.Bolalarning bog’lanishli nutqni egallash darajasiga qarab, matnga tasvir va muhokama elementlari kiritib boriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.Shabbazova Dilfuza Ruziqulovna.ONA TILI O`QITISH METODIKASI. Toshkent”METODIST NASHRIYOTI”2023

2. E.Begmatov, M.Tursunqulov O‘zbek nutqi madaniyati asoslari. Toshkent: O‘qituvchi2015

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

3. T.Almamatov, Q.M.Yadgarov, Sh.Almamatov., O‘zbek tilini o‘qitishda innovatsion , pedagogik texnologiyalardan foydalanish (Metodik qo‘llanma).-2013.

4. Qosimova K. va boshqalar. 2-sinfda ona tili darsla - T.: Cho'lpon, 2004.

5. G'ulomova X. va boshqalar. 4-sinfda ona tili darslari. O'qituvchi, 2003.

6. Abdullayeva Q. va boshqalar. Diktantlar to'plan 1-sinf o'qituvchilari uchun qo'llanma. -184 b T.: O'qituvchi, 199

7. Xudoyberganova M. Bayonlar to'plami. - T.: O'qituvch 1992.-78 b

8. Yusupova M. O'qish va yozuv darslari samaradorligin oshirish. -T.: O'qituvchi, 2008.-67 b

9. Roziqova O. va boshqalar. Ona tili didaktikasi. T.: Yangiasr avlodi, 2005.

10. To'xliyev B. va boshqalar. O'zbek tili o'qitish metodikasi. - T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006.

11. Abdullayev. Y. Eski maktabda xat-savod o'rgatish. - T.: "O'qituvchi", 1960.12. Qosimova. K. Boshlang'ich sinflarda imlosi qiyin so'zlarni o'rgatish. -T.: 1964.

13. PIRLS 2021 baholash asosi. Ina V.S. Mullis, Maykl O. Martin. Ta'lim yutuqlarini baholash xalqaro assotsiatsiyasi (IEA), TIMSS & PIRLS xalqaro tadqiqot markazi, Boston kolleji Lynch ta'lim maktabi. 2019.

14. PIRLS 2011 baholash asosi. Ina V.S. Mullis, Maykl O. Martin, Enn M. Kennedi, Keti L. Trong, Marian Sainsberi. Ta'lim yutuqlarini baholash xalqaro assotsiatsiyasi (IEA), Xalqaro o'rganish markazi, Linch ta'lim maktabi, Boston kolleji. Kashtan tepaligi. 2009 yil.

15.Daminova Dilbar. JAHON FANIDA MATEMATIK SAAVODNI RIVOJLANTIRISH MASALLARI. GALAXY INTERNATIONAL INTERNATIONAL DISPLINARY RESEARCH JOURNAL (GIIRJ) ISSN (E): 2347-6915 jild. 11, 03-son, mart. (2023). 307-311 b

16. Muxtorova L.A. Boshlang'ich yoshdagi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish yo'llari// AJMR:Asian Journal of Multimensional Research Journal. 10-jild, 4-son, aprel, 2021-yil. 648-652-bet. (Ta'sir faktori 7,699).

17. Мухтарова, Л. А. (2017). BOSHLANG'ICH SINFLARDA RIVOJLANTIRUVCHI TA'LIM TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI. Апробация, (2), 93- 94.

18. Daminova Dilbar Melimurodovna, & Muxtorova Lobar Abdimannabovna. (2023). BOSHLANGANCH 5 I SINF O‘QUVCHILARINING MATEMATIK SAAVOTLILIGINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI. Ochiq kirish ombori, 4(3), 971-976.

19. Daminova Dilbar Melimurodovna, & Muxtorova Lobar Abdimannabovna. (2023). JAHON FANIDA MATEMATIK SAAVODNI RIVOJLANTIRISH MASALLARI. Galaxy xalqaro fanlararo tadqiqot jurnali, 11 (3), 307-311.